

ԿԵՆԴՐԱՆԱԿԱՆ ԹԱԳԱՒՈՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ ՈՒՏԵԼԷՂԻՆ, ՆԷՐ

100 մասում բովանդակու կողմ կ	բնական.	ձարդ.	օսրա.	գիւղ
	ց.	ց.	ց.	
2 ուն	12'5	12'0	—	
Տաւարի միւր	21'0	5'5	—	
Խոզի միւր	20'5	7'0	—	
Խոզի ապուխտը . . .	23'9	36'4	—	
Հորթի միւր	20'0	1'5	—	
Լերդ ու թոքը	19'4	5'4	2'0	
Աշխարհի միւր	17'0	10'0	—	
Սագը	16'0	40'0	—	
Հաւը	17'5	1'4	—	
Աղանին	18'5	1'0	—	
Արուեստ. մսի փոշին .	73'0	—	7'0	
Աղի կաթը (սեբոյ) . . .	3'5	4'0	4'9	
» (ս. հան.)	3'1	0'7	4'8	
» իւղը	0'7	84'4	0'6	
Թանը	3'4	1'0	5'0	
Մարգարինը	0'4	87'0	0'0	
Ե այլն				

ԲՈՒԾԱԿ՝ ԹԱԳ՝ ՈՒՏԵԼԵՂԷՆՆԵՐ՝

100 մասով բովանդակում է	բնասպիս- g.	մարդ. g.	օտար- g.	գիւնը
Հաճարի հացը . . .	6:0	0:5	47:0	
» ալիւրը . . .	11:5	2:0	69:5	
Սպիտակ հացը . . .	6:0	0:5	49:0	
Տորենի ալիւրը . . .	11:0	1:2	71:0	
Կորեկը	11:3	3:5	67:3	
Ոսպը	24:8	1:8	54:7	
Կաղամբը	1:9	0:2	4:8	
Խնձորը {	0:4	0:8	12:0	
Տանձը { շաքարած }	0:4	0:2	12:0	
Շէրը {	0:8	0:8	11:0	
Ծիրանը {	0:5	1:2	11:0	
Սպանաղը	2:0	0:3	6:0	
Մանանիկը	28:5	35:5	25:9	
Ղահոսէն	14:5	12:5	18:5	
Եաքարը	—	—	90:0	
Շէրի չիրը	3:3	0:9	45:0	
և այլն				

100 մասում քա- ղաքականում հ	քանակի հ.	արևմտյ. հ.	օդում (շախմատի, գոյամբ, մոխիր). հ.	հ.
Համեմատելի գարեջուր .	0.49	3.68	6.7	
Գործ .	0.5	—	8.0	

Բայց պէտք է յուսանք, որ մեր մասնա-
զէտները կը հօգան այսպիսի մի վրականա-
յուցակ կազմել մեր տեղական ուսուէի գէշներին
և խմբների համար գերմանացին զանազան
Wurst-եր (երշիկներ) է ուսումնական մենք
խաւեար, դոշ, զուրգիէլ, նոցա ձկները, նոցա
պանիրները այլազան են, քան մերը. նոցա
խմում են գարեջուր, մենք՝ գինի, օղի, թէյ
և այլն: Ուրեմն նոցա տախտակները մեզ չեն
օգտի:

U, U' .

ՀԱՅՈՅ ԵԿԵՂԵՅԱԿԱՆ ԵՐԱԺՇՏՈՒԹԻՒՆԸ

ბრძ. გულრიშ:

U. *grisea* 1839—1874:

Տիրացու Բարս Զաքարիան Սարգսեան
(1768—1839)։—Հայոց ազգի մայրե-
նիկների զինե ու զարգացումը։—Երաժշ-
տական ժողովներ Կ. Պոլսում։—Ինկնախայ
ժողո (1864—1873)։—Եւրահանք մայ-
րախաները առաջին փորձեր։—

Տիրացու Բարա Համբարձումի ծնողնե-
րը յՍարբերդցի էին: Հայրը՝ Սարգիսը, քա-
ղաքի հարստահարի, հարկահաճնների ձեռքիցն
սղառուելու համար, ընտանիքն առած է.
Պոլիս է տեղափոխուում, այստեղ 1768-ին
ծնուում է Համբարձումը: Երբ մեծանում
է, հայրը նորան զերձակութեան է տալիս.
նա յաջողութեամբ սովորում է այդ արհես-
տը, բայց քիչ յետոյ, ժամանակի նշանաւոր
հայ ճարտարագետի՝ Դրիգոր ամիրայ Պալեա-
նի մօտ գրադրութեան պաշտօն է ստանում:

Դարուս Հայոց եկեղեցական երաժշտու-
թեան մէջ Համբարձումբ յայտնի է իբրեւ մի
տաղանդաւոր Տիրացու՝ երբ հասակն առ-
նում է, Բաղա մակերին էլ է աւելանում
ուստի Տիրացու Բաբա Համբարձում է կոչ-
ւում: Սա յաջող ձայն և երաժշտական մեծ
ընդունակութիւն ունէր, նուագում էր թաւ-
բոր: Քաջ տեղեակ էր արևելեան բազմա-
ճիւղ եղանակներին և բազմաստեղծ առա-
նակներին, որ ուսել էր թիւրք դերվիշ երա-
ժիշտներից. հմուտ էր Յունաց եկեղեցական
տաղերին և երաժշտութեան: Հայոց եկեղե-
ցական երգեցողութիւնը սովորում է նա
լատ ոմանց, Զէննէ մականունեալ ամուսնաւոր
սարկաւազ Պօղոս վարժապետից (1646 — 1726)
(ամենայն Հայոց քնարեալ կաթողիկոսի՝ հա-
ղուցեալ Սեբէս Պատրիարք Վարժապետանի
պապը). սա ակնյայտնի սխալ է, որովհետեւ Համ-
բարձումբ ծնունդ է 1778-ին՝ ուրեմն վարժա-
պետի մեռնելուցը յետոյ. իսկ լատ ոմանց
Մասխալաւի կոչումը մի հայ երաժշտից,
թուրի թէ ծանօթ էր և Ներսիսեան երա-
ժրշտութեանը:

Դիւզեան Յովհանէս Չէլէքին նկատում է տիրացու Բարսէամբարձուով երաժշտական ընդունակութիւնը և ասնում է իւր հօգնու տակ մինչև իսկ բնակարան յատկացնում իւր պաշտոում: Այդ միջոցին, Դավաթիոյ լատինաց Ս. Գեորգ եկեղեցու բակում չլուսաւորչեան դպրոց է բացուում Յովհաննէս

1. Տիրացու էին կոչւում սկեդեցական երաժիշտները:

Չէլէրին տիրացու Բարա Համբարձումին և կեղեցական երգեցողութեան գասաաու Է Նը- շանակէլ տալիս այդտեղ: Համբարձումը շա- րաթական երկու գաս Է տալիս և շատ շուտ մեծ հոշակ Է ստանում իւր գասաաուու- թեան նոր ոճով:

Երկար փորձառութիւնը նորա մարում յղացնում Է այն միայն թէ՛ անհրաժեշտ Է ձայնանիշ ունենալ շարականի երգեցողութիւնը զիւրացնելու և հոգեւոր երգերն անկորուստ պահպանելու համար: Շատ չէ՛ անցնում միտ- քն իրագործում Է. հնարում Է արդի ձայ- նանիշներն ու ամանակները 1839-ին մահից մի քանի ամիս առաջ, իսկ թերին լրացնում են աշակերտները: Եւրոպական երաժշտութեան հետեղութեամբ մասամբ նորա կենդանու- թեան ժամանակ մասամբ մահից յետոյ: Կար- ծիք կայ իբր թէ նախքան Համբարձումը կային այդ ձայնանիշները և պահուում էին Դիւ- ղեանների մօտ: որտեղից Համբարձումի ձեռքն են անցնում և նա մշակում ու հրատարակ Է հանում: Բայց հաւանական չէ՛. ժամանա- կակից աշանատես անձինք այդ զիւտի պա- տիւր միաբերան վերագրում են իրաւամբ նո- րան:

Տիրացու Բարա Համբարձումը ձայնանիշ- ների և ամանակների ձևն առնում Է հայ- կական հին խաղերից, բայց արարական ա- նուններ Է գնում: որովհետեւ իւր փորձերն էլ կատարում էր տաճիկ — արարական նուագա- րանի թամբուրի վերայ, ուր ամէն լար իւր յատուկ արարերէն անունն ունի: Հայկական անուանագրութիւնը արդէն աւելի ուշ ժամա- նակի և նորա աշակերտների գործն է:

Սորա շուտով նկատեցին ձայնանիշների բազմազան անունների անյարմարութիւնը, ուստի կրճատելով թողին միայն առաջին վանկը: Անունների կրճատումն առաջ բերաւ նոր փոփոխութիւններ. ոմանք Եւրոպական անուններն սկսեցին գործածել: Եղիա Տուես- ևանը (+ 1881) ré-ի տեղ ըտ, լա-ի տեղ լի և այլն փոխին էր առաջարկում իսկ ոմանք փորձեցին ձայնաւոր տառերով կոչել: (Այսպի- սի խառնաշփոթութեան ժամանակ Տաճիկներն էլ Օսմանը նօթաւը Օսմանեան ձայնանիշ հրատարակեցին: առանց մտադրութեան թէ աջից ձախ գրուող խոտորիկաւոր գրերին ձա- խից աջ շարուած ձայնանիշները յարմարեղ չեն կարող):

Ամանակների կամ տեղական նշանների թերին լրացնում Է Բարա Համբարձումի ա- շակերտներից Արիստակէս Եովհաննիսեանը (+ 1878) այսինքն $\frac{4}{4}$, $\frac{5}{32}$ և $\frac{5}{64}$ ամա-

նակները: Թէ՛ ըվ Է յարմարացրել ամանակնե- րի հայկական անուանագրութիւնը չգիտենք: Համբարձում Բարան տաճիկ — արարական դիւմ: թէք: թէքէ: թէհէք: քէսքէ և այլն անուններովն էր սովորեցնում այն զանազա- նութեամբ, որ նոցա երաժշտական տաղաչա- փութեան մէջ աջ և ձախ ձեռքերի վեր ու վայր ծնկադրով շարժողութեամբ Է բաղ- խումները միմեանցից որոշուում: իսկ նա առ- քի, ձեռքի և մատների վեր ու վայր բաղ- ման վերածնել, որն և անուանում էր դիւմ- թէք. ամանակների հայկական անուանակո- չութիւնը: Թուերի վերածնելը՝ քառ Եւրոպա- կանի, նորա աշակերտներիցն Է մնացել: Բա- րա Համբարձումի տեղական նշաններն այն յարմարութիւնն ու առաւելութիւնն ունէին արեւելեան երաժշտական տաղաչափութեան նկատմամբ որ տաճիկական կրճատ ուսուցնելի ամանակների գործադրութեան ըմբռնումը միանգամայն հեշտացաւ: բոլոր ուսուցները նա վերածնել մի բաղխման արժէքի: Այս գրու- թեամբ աւելորդ եղան տաճիկ — արարական բազմանուն, խառնաշփոթ, անգործնական և անհեթեթ Սէմաի, Աղը Սէմաի, Դէվրիքէվան, Ձէնջիր, Աբասը, Աբասը Բէքիր, Չարքիֆէթ, Փահթէ, Դիւլէք, Մուհամմէզ, Չէմրէք, Դէվ- րի-Բէքիր, Բէրէվշան, Խրիւք Սէմաի, Էվսաթ, Հաֆիֆ, Սարիլ, Չիֆթէ Դիւլէք, Եիմ Սարիլ, Եիմ Դէվլիք, Բէմլ, Էֆէք, Հէզէլ, Փրէնգիֆէք, Սօֆիան, և այլն, և այլն կոչուած հազար ու մի անպէտք չափերի անուններով աշակերտ- ների զուգներն ուսցնելը:

Ձայների գորութեան արտայայտ նշան- ներն (< , > , Է և այլն) աւելացրին Բարա Համբարձումի աշակերտները՝ զխառ- րայէս Արիստակէս Եովհաննիսեանը և սորա աշակերտ տիրացու Դարբիէլ Երանեանը (+ 1860): Տիրացու Դարբիէլը Եւրոպական ձայ- նագրութեան տարբերին առաւել ծանօթ էր, քան ժամանակակից տիրացու երաժիշաները: սա էր ազգային երգերի տարածման մեծա- պէս նպաստողը, ուստի ժողովուրդը նորան նօթաւը հօշակեց:

Ձեռնգում ենք այդ բոլորի համեմա- տական ցանկը ներքեւում: որովհետեւ Եւրո- պական ձայնանիշների կադապարն առ ձեռն չունինք, ուստի, ձայնիւնէջի կիսաձայնական գրութիւնը որոշակի պատկերացնելու համար, գործածեցինք լատինական տառերը, որոնք ընդհանուր են: Փակագծերի մէջ առնուած- ները չեն համաձայնում ձայնաօսութեանով արեւմտեան F և Fis ձայները մի քիչ ցած, իսկ Ais և H-e բարձր են արեւելեան Աբասը:

Դեպքում եւ Բիւրդի Սիգնա՝ ձայնաստիճաներից. այդ պատճառով E, F եւ H, C-ի արեւելեան ձայնաստիճանի մէջ մտնում են Աջեմ եւ Փուսելիք կիսաձայները: Այսպէս արեւելեան ութնեակը բաժանուում է երկու քառեակի, որոնց մէջ կիսաձայների աստիճանը հաւասարաչափ ելնում եւ իջնում է:

Ուրեմն արեւելեան կիսաձայնական ելեւջն ութնեակի մէջ պարունակում է 15, իսկ արեւմտեանը՝ 13 կիսաձայն: որովհետեւ Եւրոպականում Eւս = F-ին եւ Hւս = C-ին: Արարականը մինչեւ անգամ քառորդ ձայն եւ քառորդ ձայնական աստիճանով ելեւջն ունի:

ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ԵՒ ԱՐԵՒՄՏԵԱՆ ԿԻՍԱԶԱՅՆ ԵԼԵՒԷՉ.

Թիւ	Զեւ	Տառի անուն	ձայնական անուն	Համարոս	Եւրոպական	Տառ	Տիեզերական	Լատին
1.	1	Նքզեաճ	Փուշ	Փո.	Ré.	Ա.	րա.	D.
2.	2	Փէս Հիսար	Փուշ կիսվեր.	Փո կիսվեր	Ré dièse.	—	—	Dis.
3.	3	Աշիրան.	Էկորճ.	Է.	Mi.	Ե.	—	E.
4.	4	Փէս Աջէմ.	Էկորճ կիսվեր.	Է կիսվեր.	Mi dièse.	—	—	(Eis).
5.	5	Արաք.	Վերնախաղ.	Վէ.	Fa).	Է.	—	(F).
6.	6	Դեպէշա.	Վերնախաղ կիսվեր	Վէ կիսվեր	(Fa dièse).	—	—	(Fis).
7.	7	Բաստ.	Բենկորճ.	Բէ.	Sol.	Ը.	—	G.
8.	8	Ձէրգիւլ.	Բենկորճ կիսվեր.	Բէ կիսվեր	(Sol dièse).	—	—	Gis.
9.	9	Դիւզեաճ.	Խոսրովային.	Խո.	La.	Ի.	լի.	A.
10.	10	Բիւրդի.	Խոսրովային կիսվեր.	Խո կիսվեր	(La dièse).	—	—	(Ais).
11.	11	Սիգնաճ.	Ներքնախաղ.	Նէ.	Si.	Ո.	—	(H).
12.	12	Փուսելիք.	Ներքնախաղ կիսվեր.	Նէ կիսվեր	(Si dièse).	—	—	(His).
13.	13	Չարզեաճ.	Պարոյկ.	Պա.	Do.	Օ.	—	C.
14.	14	Հիջաղ.	Պարոյկ կիսվեր.	Պա կիսվեր	Do dièse.	—	—	Cis.
15.	15	Նէվա.	Փուշ.	Փո.	Ré.	Ա.	րա.	D.

ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ԵՒ ԱՐԵՒՄՏԵԱՆ ՈՒԹՆԵԱԳՆԵՐԻ ՅԱՄԱՐԵ-ԲՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ:

Արեւելեան. 1. $\frac{9}{8}$, $\frac{5}{4}$, $\frac{4}{3}$, $\frac{5}{2}$, $\frac{3}{2}$, $\frac{4}{1}$, 2.
Արեւմտեան. 1. $\frac{9}{8}$, $\frac{3}{4}$, $\frac{4}{3}$, $\frac{5}{2}$, $\frac{3}{2}$, $\frac{13}{8}$, 2.
C. D. E. F. G. A. H. C.

Տիրացու Համբարձումն ու աշակերտները հայկական ձայնագրութիւնն արդէն զրել կարգաւ չափ մշակել էին: Երբ նորա աշակերտները զանազան ուղղութիւնների սխեցին հետեւել եւ եկեղեցական երաժշտութիւնը փոխանակ մշակելու եւ պարզելու, խառնեցին ու պղտորեցին: Տիրացու Համբարձումի անդրանիկ աշակերտներից Պետրոս Չեօմէլեանն ու սորա աշակերտները սխեցին մեծ ջանք թափել տաճկական մեղի եղանակները մեր եկեղեցական երաժշտութեան մէջ մուծելու համար: Դժբաղդարար, զրեթէ բոլոր ձայնագէտները նորա շեղ եւ խորթ ուղին էին բռնել: Ոմանք, զեռ եւրոպական ձայնագրութեան հիմնական տարերքը չըմբռնած, արեւմտեան երաժշտական ուղի ուղեցին ներշնչել հոգեւոր երգերին: Մի քանիսն էլ առաջարկում էին յունաց եկեղեցական երաժշտութեամբ հայկականը սրբադրել:

Մինչդեռ Հայոց եկեղեցական երաժշտութիւնը մի շարք երաժիշտ եւ իմաստակ տիրացուների ճաշակի կամ կրքի խաղալիք էր դարձել, Կ. Պոլսից Հայոց Պատրիարքարանը ազ-

գային եղանակները մօտաւորաւ կորստից պաշտպան համար գործի գլուխ անցաւ: Այս բարի ձգտումն իրագործելու եւ գործին ուղիղ ընթացք տալու համար, հարկ համարուեցաւ որ Կ. Պոլսի բազմակարծիք եւ ինքնահաւան տիրացուներից մի յանձնաժողով դուրսբերուի: Պատրիարքարանը գործի ղեկավարութիւնը յանձնեց ուսումնական խորհրդին:

Ուսումնական խորհուրդը, 1864-ին, սեպտեմբերի 25-ին, հրաւիրաթիղթեր ուղարկեց բոլոր տիրացուներին, որով խնդրում էր, առաջիկայ կիւրակէին հոկտեմբերի 2-ին Ղալաթիոյ (Կ. Պոլսոյ թաղ) Հայոց եկեղեցու սենեակներից մէկում մի երաժշտական ժողով գումարելով Հայոց եկեղեցական եղանակների կարգաւորութեան մասին հոգալ: Բայց Կ. Պոլսոյ բազմաառնակ տիրացուներից երկուսն են միայն ներկայանում՝ Արիստակէս Յովհաննիսեան եւ Սիլիա Տնտեսեան, որոնք աւանդապահ եւ սկանաւոր երաժիշտ տիրացուներ էին: Ժողովը տեղի չէ ունենում: Մի երկրորդ հրաւիրաթիղթ է առաքուում 1864-ին զեկտեմբերի 8-ին, որով տիրացուներին հրաւիրում են Ազգային կրօնական ժողովին ներկայանալու: Այս անգամ արդէն մեծամասնութիւնը բարեհաճում է զալ: Այստեղ որոշում են, որ տիրացու երաժիշտները մի մասնաժողով կազմեն եւ եկեղեցական եղանակները բա-

բեկազմելու հոգ տանեն։ Բուհարիութեամբ
րնտրում են մասնաժողովի համար անդամ-
ներ։ Բայց առաջին իսկ նիստից յետոյ ժո-
ղովը խափանուում է և անդամները ջրուում
են անմիջապէս։

Այս անյաջողութիւնն աւելի ևս խրա-
խուսեց տիրացուների կամայականութիւնն ու
երեւակայութիւնը։ Անյաջողութեան հետեան-
քը մի նոր հոսանք յառաջ բերեց։—անհա-
տական ճաշակի երաժշտութեան հոսանք։
Խուժգուժական բազմաթիւ մեղիգիներ։ Կա-
ղեր։ Տէր — ողորմեա՛ներ։ Ամէն և ընդ
հոգեւոր քումներ։ Բրիտոս պատարագեալ-
ներ։ մի խօսքով տաճկական Շարքի։ Թիւրքի։
Մանի։ Յանի եղանակներով պատարագի արա-
րողութիւններ։ ծաղկագիր տետրակներով հո-
գածութեամբ զրուած։ իւրաքանչիւր ինքն ի-
րեն երժշտագէտ համարող տիրացուի կողմից
աշակերաններին և երգեցիկ մանուկներին իր
անդին դանձաւ աւանդ արուեցաւ։ որոնց նմուշ-
ներն այսօր էլ երգուում են Տաճկահայաստանի
բոլոր վայրերում՝ մայրաքաղաքիցն սկսած մին-
չև վերջին գիւղական եկեղեցիները։

Մենք անձամբ ծանաչում ենք այդ ո-
ղորմելի շրջանի ներկայացուցիչներին շատերին։
Սոցանից մէկը Բ... քաղաքի տիրացուն։ զե-
րապատիւ առաջնորդի բաղձանքով մի նոր
պատարագի արարողութիւն էր գրել։ որը և մեզ
ցոյց տուեց պարծանքով՝ իւր սին հանձա-
րով ողբորում։ Այս խղճուկ պատարագի եր-
գեցողութիւնից ահա մի քանի նմուշ յառաջ
ենք բերում։

Չարգեստ։

Մանր։

ձ ք օժ ք օժ ք օժ ք
Օրհնեալ է Աստ ուս

ձ ք օժ ք օժ ք օժ ք օժ ք
Տ

ձ ք օժ ք օժ ք օժ ք օժ ք
Բրիտ տոս պա տա րա գեալ րա շ

ք օժ ք օժ ք օժ ք օժ ք օժ ք
խի ի մի շի մե

օժ ք օժ ք օժ ք օժ ք օժ ք օժ ք
րում ւ է

օժ ք օժ ք
լու եաւ

օժ ք օժ ք օժ ք օժ ք օժ ք
Օ րհնեալ է ք ք ք ք

օժ ք օժ ք օժ ք օժ ք օժ ք
տեր ւ մե նայն հրե շ տա կք

օժ ք օժ ք օժ ք օժ ք օժ ք
նո րա ւ է

օժ ք օժ ք
լու եա :

օժ ք օժ ք օժ ք օժ ք օժ ք
Օր հնե ք ք

օժ ք օժ ք օժ ք օժ ք օժ ք
ք զ նա ւ մե նա-

օժ ք օժ ք օժ ք օժ ք օժ ք
յն զօ րա Թիւ նք

օժ ք օժ ք օժ ք օժ ք օժ ք
նո րա ւ

օժ ք օժ ք օժ ք օժ ք օժ ք
է ք

օժ ք օժ ք օժ ք
եա :

Մանր։

օժ ք օժ ք օժ ք օժ ք օժ ք
յե ք տէ ր շնո ր-

օժ ք օժ ք օժ ք օժ ք օժ ք
հեա տէ ր շնո ր-

օժ ք օժ ք օժ ք օժ ք օժ ք
հեա տէ ր

օժ ք օժ ք օժ ք օժ ք օժ ք
Շնոր հեա տէ

օժ ք օժ ք օժ ք օժ ք օժ ք
ր շնո ր հեա տէ

ր. աւ. ո զո ր մեա
 քե զ տեա ուղ յանձն ե զի-
 ցուք տէր ո զո ր մեա տէր ո
 զոր մեա :

Ահա այս շրջանի եկեղեցական երաժշ-
 տութիւնն աչքի է ընկնում իւր անձաշակի
 եթէ չասենք անհամեստ գոնէ խառնխուռն
 երաժշտական աւելից խաղառ զուրկ ձայնա-
 նիշների կուտակումով այլ ևս չենք ասում
 եղանակի և բառերի ներքին իմաստի կատա-
 րեալ անհամաձայնութեան մասին. մինչդեռ
 խօսքերը մարդկութեան Փրկչի և եկեղեցու
 Մեծ Վարդապետի կենաց ամենանուիրական
 բաղէներից մէկն են պատկերացնում և հաւա-
 ացեալին փրկութեան հաղորդակից լինելու
 յորդոր կարգում եղանակի վերնադիրն (Չար-
 դեա՛հ) արգէն պատրուէ մարդու միաքն ու
 սիրաւը այն պատկերացմամբ՝ թէ դա արեւելեան
 այն բաղձաճիւղ եղանակներից մէկնէ, որ սրժա-
 նոցներում, հասարակական կեր ու խումբ վա-
 րերում է միայն երգում և ընդունակ է ոգևո-
 րելու միայն գուսան—աշուկներին և նոցա
 առաջ պարողներին:

Սանձարձակ տիրացուների շրջանը տեւոյ
 1864—1873-ը, երբ ազդային եկ. երաժշտու-
 թեան համար մի նոր շրջան է սկսում:

Իննամեայ ժամանակաշրջանում աւան-
 դապահ տիրացուներն էլ ձեռք զարկին իրանց
 հաւանած հոգեւոր եղանակները ձայնադրելու,
 որ գոնէ եղածն ազատեն անկոչ տիրացուների
 ձանկերից: Այստեղ պէտք է յիշենք, որ խակ
 տիրացուներին թե ու թիկունք տալին տեղա-
 կան առաջնորդներից մի քանիսր մա-
 նաւանդ Ն. Պոլսոյ պոյճառափայլ ամերաները,
 չէլէպիները և առ հասարակ ունեւոր և կարող
 անհատները, որոնցից ամէն մէկը մի մի տիրա-
 ցուի հովանաւորում կերակրում էր ուստի
 եկեղեցական եղանակները մէկին հաղար պատու
 տուին:

Շարականը ձայնադրելու առաջին փոր-
 ձըն արաւ երաժիշտ տիրացու Բաբա Համբար-
 ձումը իւր նոր հնարած ձայնանիշներով 1839
 թուին. ձայնադրեց մինչև ս. Զատիկի օրհնու-

թիւնը «Այսօր յարեաւ»-ը, բայց վերահաս
 մահը դործն ընդհատեց. կարճ ժամանակից յե-
 տոյ ձայնադրածներն էլ անյարացան: Երկրորդ
 փորձն արել է երաժիշտ Նզիա Տնտեսեանը և
 աւարտել 1870-ին: Երրորդ ձայնադրողն է
 Համբարձում Չերչեանը, որ ցարդ Արմաշու
 դպրեմանքում դաս է տալիս եկեղեցական
 երգեցողութիւն և ձայնադրութիւն. սրա
 մասին դրո՛ւ է Նզիա Տնտեսեանը. «Այս
 դործին ուրիշներ այ կարելի է ձեռնարկած
 ըլլան, բայց ասանցմէ՛ հանդուցեալ Պալեան
 Կարապետ ամիրայի ստաբուլթեամբ ձայնա-
 դրածը միայն ծանօթ է մեզ. որ թէ և մեծ
 դործ մ'է, սակայն մէկ երգողի մէկ ձայնադրու-
 զի՛ այսինքն երկու կործիք է. և չունի այն
 քննական ուղղութիւնը, որ անհրաժեշտ է
 այսպիսի ձեռնարկութեան մը համար. մի-
 անգամայն ինչպէս կնշմարուի ձայնադրողը
 քիչ շատ յանդուգն փորձեր բրած է՝ մեր ե-
 դանակները սաճկականին վերայ սրբագրելու:
 Այս կործիքին համաձայն ենք. մեր ձեռքու մն
 էլ կան նորա ձայնադրութեան կանոնատետրից
 էական քաղութմունք, որոնք իրաւունք են
 տալիս ինչպէս կոտեմենք, Տնտեսեանի դրածը
 հաստատելու: (Տես այս մասին երկրորդ շրջա-
 նի պատմութիւնը): Ասում են, թէ Արիս-
 տակէս ԅովհաննիսեանն էլ է ձայնադրել, որ-
 պէս և դուցէ, ուրիշ տիրացուներ, բայց մեզ
 յայտնի չեն:

Առաջին շրջանը փակուում է մի երրորդ
 երաժշտական յանձնաժողովով, որանդի ունե-
 ցաւ 1873-ին ապրիլի 22-ին և տեւեց երկու
 տարու չափ՝ մինչև 1875-ի վերջերը:

Յանձնաժողովի առաջին նիստին ներկայ
 են լինում ընտրուած 14 անդամներն էլ. եր-
 կար վիճարանութիւնից յետոյ, ոմանք, անձ-
 նական կրքերի համար բաւարար անունդ
 չգանկով հեռանում են անմիջապէս. մը-
 նացածները ձայների մեծամասնութեամբ վը-
 ճում են քննութեան առնել Նզիա Տըն-
 տեսեանի ձայնադրած շարականը և հոգեւոր
 երգերն, իրբեւ առաւել յարմարաւոր դործ,
 և ազգայնութեան հոգսը քաշելու միջոցներ
 որոնել: Մեզ յայտնի չէ, թէ արդեօք յանձ-
 նաժողովը վերջացրել իւր պարապմունքներն
 այս շարականի նկատմամբ, թէ ոչ, կամ թէ
 ինչ եղաւ և որի՞ մօտ մնաց այդ դործը.
 բայց այսքան միայն զիտենք, որ 14 ընտրեալ-
 ներից չորսն է միայն մինչև վերջ շարունա-
 կում անդամակցել:

(Շ ա բ ու ն տ կ ե լ ի).

Կոմիտաս վարդապետ.